

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 9, Sayı 25, Kasım 2022 / Volume 9, Issue 25, November 2022

OSMANLI'DA MÜLTEZİMLİK MÜESSESESİ: ANKARA'DA YAHUDİ MÜLTEZİMLER ÖRNEĞİ (17. YÜZYIL)

*The Institution of Multezimlik in The Ottoman Empire: The Case of Jewish
Taxmans in Ankara (17th Century)*

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliř Tarihi/ Received Date : 08.09.2022
Kabul Tarihi/ Accepted Date : 10.11.2022
Sayfa/ Pages : 525-539
DOI Numarası/ DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2022.226>

Canan ÇETİNKAYA

(Dr.), e-mail: c.cetinkaya57.cc@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0304-5517>

Atıf/Citation

Çetinkaya, Canan, "Osmanlı'da Mültezimlik Müessesesi: Ankara'da Yahudi Mültezimler
Örneği (17. Yüzyıl)", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 9/25, 2022, s. 525-539.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 9, Sayı 25, Kasım 2022.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 9, Issue 25, November 2022.

ISSN: 2148-5704

OSMANLI'DA MÜLTEZİMLİK MÜESSESESİ: ANKARA'DA YAHUDİ MÜLTEZİMLER ÖRNEĞİ (17. YÜZYIL)

*The Institution of Multezimlik in The Ottoman Empire: The Case of Jewish Taxmans in
Ankara (17th Century)*

Canan ÇETİNKAYA

Öz: Ankara 17. yüzyıl Osmanlı şehirleri arasında ticaret yolları ve ticari özellikleri ile öne çıkan şehirlerden biriydi. Osmanlı kent tarihi çalışmalarına konu olan Ankara'da 17. yüzyılda önemli oranda gayrimüslim nüfus bulunmaktaydı. Şehrin ticari gelişiminde Müslüman nüfusun yanı sıra gayrimüslim nüfusun da önemli katkıları bulunmaktaydı. Bu anlamda ilgili bu dönemde şehrin gayrimüslim sakinleri arasında azınlıkta olsalar da ekonomik hayatta oldukça aktif olan Yahudilerin vergi tahsildarı olarak öne çıktıkları gözlenmiştir. Yüzyılın önemli bir zaman diliminde çeşitli vergilerin tahsil edilmesi işinin Ankaralı Yahudiler tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Yahudilerin, iltizam usulü ile vergi toplanmasında aldıkları roller dikkate alındığında saygın ve gelir düzeyi yüksek kişiler oldukları öne sürülebilir. Aynı zamanda bu kişilerin güvenilir olması da vergilerin zamanında toplanması ve ödemelerin düzenli yapılması açısından önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde 1600 ve 1640 yılları arasında Ankara'nın önemli vergi kalemlerinin genellikle Yahudilere iltizama verildiği tespit edilmiştir. Yüzyılın gayrimüslim nüfusu içerisinde en az nüfusa sahip olan Yahudilerin böyle önemli bir görevde aktif rol almaları dikkat çekmektedir. Bu anlamda Yahudiler Ankara şehri özelinde Osmanlı Devleti bünyesinde önemli roller üstlenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, 17. Yüzyıl, Yahudi, Vergi, Mukataa

Abstract: Ankara was one of the prominent cities among the Ottoman cities of the 17th century with its trade routes and commercial characteristics. Ankara, which was the subject of Ottoman urban history studies, had a significant non-Muslim population in the 17th century. In addition to the Muslim population, the non-Muslim population also had important contributions to the commercial development of the city. In this sense, it was observed that jews who were very active in economic life, although they were in the minority among the non-Muslim inhabitants of the city during this period, stood out as tax collectors. It is understood that the collection of various taxes was carried out by the Jews of Ankara in an important time period of the century. Considering the role that Jews take in collecting taxes by inflammatory method, it can be argued that they are respectable and high-income individuals. At the same time, it is important that these individuals are reliable in terms of collecting taxes on time and making payments regularly. As a result of the researches, it was determined that between 1600 and 1640, ankara's important tax items were usually given to Jews. It is notetable that Jews with the least population among the non-Muslim population of the 20th century took an active role in such an important task. In this sense, Jews played important roles within the Ottoman Empire in the city of Ankara.

Key Words: Ankara, 17th Century, Jew, Tax, Mukataa

Giriş

Sözlükte kesmek manasına gelen ve Arapça kat' kökünden türeyen mukataa "kesişmek" anlamına ek olarak "belirli bir miktar üzerinde karşılıklı anlaşma" olarak da tanımlanmaktadır.¹ Buna göre mukataa devletin bir gelir kaynağının özel bir şahsa belirli bir bedel karşılığında kiralanması anlamına gelir.² Cizye ve avarız gelirleri ile birlikte Osmanlı bütçesinde üç önemli gelir kaynağından biri olan mukataalar genellikle 1 ila 3 yıl arasında değişen zaman dilimlerini içermekle bir sözleşme ile özel kişilere verilmekteydi. Mukataa birimleri ekonomik sektörlerin

¹ Mehmet Genç, "Mukataa", DİA, C. 31, 129.

² Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009), 249.

tamamında meydana gelen üretim ve mübadeleden alınan her türlü vergi ve resimleri içermektedir.³ Lüzum kökünden türeyen iltizam ise “terim olarak “özel bir şahsın devlete ait herhangi bir vergi gelirini toplamayı belirli bir yıllık bedel karşılığında üzerine alması”⁴ demektir. İltizam alan kişiye mültezim denilmektedir. Mukataalar tek bir kişi tarafından işletilebildiği gibi bir mukataayı aynı anda birkaç kişi de alabilmektedir. Ayrıca mukataayı uhdesinde bulunduran kişi sonradan kendisine ortak alabiliyor veya belirli vergi kalemlerinin tahsil edilmesi için belli bir bedel karşılığında bu görevi başkasına devredebiliyordu.

İltizam sahibi kişiler devlet adına vergi toplama yoluyla zenginleşmiş ve nihayetinde statü sahibi kesimler ortaya çıkmıştı. 1550'lerden itibaren iltizam denetimi Osmanlı kapıkulu subaylarının elindeydi. Bu kişiler iltizamları kendi ellerinde tutmakla toplumsal ve politik açıdan şehirlerde egemen olmuşlardı.⁵ Muhtemeldir ki bu kişiler buldukları çevrede askerî zümreden olmalarının yanı sıra servet sahibi de olduklarından toplum üzerinde hâkimiyetleri bulunmaktaydı. İltizam sisteminin yaygınlaşması neticesinde 17. yüzyıldan itibaren sistem daha geniş alanlarda uygulanmaya başlamıştı. Önceleri saray mensupları veya kapıkullarından olanların topladığı mukataa gelirleri ihaleler sayesinde artık askerî kesimin tekelinden çıkıp yeni bir zümrenin eline de geçebilmektedir.⁶ Bu durum askerî zümreden olan iltizam sahiplerinin bir nevi güç kaybetmelerine sebep olmuş olmalıdır. Mukataalar ve iltizam şeklinde elde edilen vergiler devlet için önemli gelir kaynakları arasındaydı. Kumaş ve bez dokuyucularının ürettikleri mallardan top başına devlet tarafından alınan damga resimleri boyahanelerde kumaşlardan alınan vergiler, velhasıl iktisadi ve ticari hayatın çeşitli kalemlerinden alınan çok sayıda vergi ve resim bulunmaktaydı.⁷ Bu sistem toplumun çeşitli kademeleri arasında yeni bir gelir kapısı olarak öne çıkmaya başlamıştı. Toplumun farklı kesimlerinden kişiler çeşitli vergi kalemlerine ait bu mukataa sistemi üzerinden ciddi kazançlar elde edebilmektedir. İltizam sahibi kişiler ortalama bir esnaf veya çiftçiye göre daha büyük kazanç elde ederek servet sahibi olabilmektedir.⁸ Ancak bunun için öncelikle belirli bir gelir düzeyine sahip olmak gerekmektedir. Sermayesi olan her birey iltizam sisteminde yer alabilmektedir. Devlete bir miktar nakit ödeme yaparak bir bölgenin veya bir mukataanın gelirlerini toplama hakkına sahip olabiliyorlardı.⁹ Böylelikle sistem orta ve alt tabakayı doğrudan saf dışı bırakmış oluyordu. Dolayısıyla iltizam genellikle zengin tüccarların eline geçmekteydi. Osmanlı iltizam sisteminin işlemesi için önemli çapta sermayeye ihtiyaç vardı. Devlet bunun için önce yabancıları tercih etmiş daha sonra da azınlıkları bu sisteme dâhil etmiştir. Bu sisteme kolaylıkla uyum sağlayan azınlıkların tercih edilmesi siyasete etki edemeyeceklerinden kaynaklanmaktaydı.¹⁰ Bu noktada özellikle Yahudilerin öne çıktığı söylenebilir. İltizam genellikle üç yıllık zaman dilimi için açık artırma yoluyla yapılmaktaydı. Tahvil denilen bu zaman dilimi dolmadan önce gelir kaynağında bir artış olursa, mukataa en yüksek bedeli teklif edene verilebilir fakat mukataayı ilk alan kişi söz konusu artışı onaylarsa yine kendisinde kalabilirdi.¹¹ Ancak anlaşma şartı yerine getirilmeyince yeniden bir ihale planlanarak iltizam en yüksek meblağı teklif eden başka mültezimlere verilmektedir.¹²

³ Genç, Mukataa, 129.

⁴ Mehmet Genç, “İltizam”, DİA, C. 22, 154.

⁵ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003), 168.

⁶ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, (Ankara: Cedit Neşriyat, 2008), 142.

⁷ Mustafa Akdağ, *Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi 1243-1453*, C. 1, (Ankara: Tekin Yay., 1979), 515.

⁸ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, (İstanbul: Ötügen Yay., 2014), 71.

⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2007), 13.

¹⁰ Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda*, 80-81.

¹¹ Deniz Karaman, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ankara Sancağındaki Mâlikâne-Mukataalara Dair Bazı Bilgiler”, (BİLİG, S. 29, Ankara 2004), 140; Ayrıca bkz: Suraiya Faroqhi, *Türkiye Tarihi 1603-1839- Geç Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Fethi Aytuna, (İstanbul: Kitap Yay., 2016), 420.

¹² Selânik gümrük mukataasının sahibi David veled-i Avraham da anlaşma gereği sene sonunda ödemesi gereken meblağı ödeyemeyince ikinci bir ihale yapılmış ve gümrük emniyeti Sipahioğlu Davud adlı birinin eline geçmiştir. Zafer Karademir, “Osmanlı İltizam Sözleşmelerine Yansıyan Yönleriyle Yahudi Girişimciler (1560-1630)”, (Osmanlı Araştırmaları, L-2017), 74.

1. Osmanlı'da Yahudi mültezimler

İber Yarımadası'ndan kovulduktan sonra göç etmek zorunda kalan Yahudilerin bir kısmı da Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. İmparatorluğun farklı şehirlerinde kendilerine yeni bir hayat kurmak ümidiyle yerleşmişlerdi.¹³ Çeşitli alanlarda ticaretle uğraşan ve pek çok farklı meslek kollarında aktif olan Yahudiler Osmanlı'da iltizam sistemine de dâhil olmuşlar ve İmparatorluğun ekonomik hayatıyla kolaylıkla bütünleşmişlerdi.¹⁴ 15 ve 16. yüzyıllarda Osmanlı tebaası Rum ve Yahudileri iltizam işlerinde oldukça aktif konumdaydılar.¹⁵ Ayrıca Osmanlı Devleti'nde matbaacılık, oyunculuk ve tıp¹⁶ gibi alanların gelişimine de katkıları olmuştu.¹⁷ Bursa'da baharat ve tekstil ticaretinde¹⁸ etkili olmalarının yanı sıra uluslararası ticarete de dâhil olmuşlardı. Tekstil sanayisinde öne çıkan Yahudiler, Selânik çuha atölyelerini de elinde bulunduruyordu.¹⁹ Osmanlı'da mültezim olan Yahudiler oldukça zengin kişilerdi. Hatta öyle ki 1555 tarihinde Osmanlı'nın Yahudi mültezimlerinden Yusuf Nasi Fransa kralına 150 bin altın borç verecek kadar servet sahibiydi.²⁰ 14. yüzyıldan itibaren özellikle gümrük ihalelerinde yer alan Yahudiler 16. yüzyılın başlarında artık yüksek meblağlı ihalelere girebilmekteydi.²¹ Arşiv belgelerinde Osmanlı'nın farklı şehirlerinde bulunan Yahudi gümrük emirleri ve Yahudi mültezimler ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Buna göre 17. yüzyılda İzmir, Sakız, Çeşme ve bağlı yerlerin iskele gümrüğü mukataası,²² Selânik gümrüğü mukataası,²³ Bursa, İstanbul ve tevabi mukataası²⁴ gibi mukataalar Yahudi mültezimlerin uhdesindeydi. İhale ile şahıslara verilen mukataalar birkaç yüz akçe ile birkaç milyon akçe arasında değişebiliyordu.²⁵ Dolayısıyla Osmanlı Yahudileri ticaretin pek çok alanında etkin oldukları gibi uzun süreler mukataa emirliğinde de aktif rol almışlardır. Hatta Esther Kyra adlı bir Yahudi kadın da saray kadınları ile ilişkisine bağlı olarak iltizam ve ticaret işleri yaparak büyük bir servete sahip olmuştu.²⁶ Avram Galanti'nin bir seyyahat aktardığına göre "Gümrükler hemen hemen yahut yalnız Yahudilerin ellerindedir, iltizam ve mukataa tercihan onlara verilir."²⁷ Bütün buraya kadar aktarılanlar Yahudilerin Osmanlı Devleti himayesinde özgür bir şekilde yaşayarak her türlü ekonomik faaliyete aktif bir şekilde katılabildiklerini göstermektedir. Osmanlı tebaası Yahudilerin klasik dönemde Ankara şehri özelinde de ticari yönleriyle öne çıktıkları görülmektedir.

¹³ "Portekizli Yahudi Samuel Usque: İnsanın en büyük tesellisi kıyılarını yalayan tanrının rahmet değneğiyle bölüşürdüğü denizler gibi sınırsız Türk ülkesidir...Burada özgürlüğün kapıları Yahudiliğin korunması için sürekli açıktır." bzk: Eva Groepler, *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, çev. Süheyla Kaya, (İstanbul: Belge Yay., 1999), 38; Ayrıca bzk. Senem Karagöz, *15. ve 16. Yüzyıllarda Balkanlarda İskân Bulgaristan Örneği*, (Lyon: Livre de Lyon, 2021), 118-119.

¹⁴ Minna Rozen, "Osmanlı Yahudileri", *Türkiye Tarihi-Geç Osmanlı İmparatorluğu, 1603-1839*, C. 3, çev. Fethi Aytuna, (Kitap Yay., 2016), 322

¹⁵ Halil İncalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, (İstanbul: Eren Yay., 2004), 260.

¹⁶ Yahudi hekimler bazı Osmanlı padişahlarına hekimlik yapmışlardır. bzk: Nurdan İpek, *Selânik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, (İstanbul: Yeditepe Yay., 2011), 2.

¹⁷ Groepler, *İslâm ve Osmanlı*, 35.

¹⁸ Karademir, "Osmanlı İltizam Sözleşmelerine", 79.

¹⁹ Halil İncalçık, *Doğu Batı Makaleler II*, (Ankara: Doğubatu Yay., 2008), 243.

²⁰ İncalçık, *Doğu Batı*, 31.

²¹ Karademir, "Osmanlı İltizam Sözleşmelerine", 75.

²² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Ali Emiri Tasnifi*, (AE.SMRD).IV, Tarih: H-15-06-1035 (14 Mart 1626)

²³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İbnül Emin Kataloğu (İE. ML), 1 – 60, Tarih: H-20-09-974 (31 Mart 1567)

²⁴ BOA, AE. SOSM.II. 1 – 24, Tarih: H-08-07-1031 (19 Mayıs 1622)

²⁵ Fatma Şensoy, "Mukataalarda Muhasebe Kayıtları ve XVII. Yüzyıl Başında Bursa Mukataası Örneği", *III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı Bildirisi*, (İstanbul: 2013), 206.

²⁶ İncalçık, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik*, 265.

²⁷ Avram Galanti, *Türkler ve Yahudiler*, (İstanbul: Tan Matbaası, 1947), 104.

2. Ankara'da Yahudi mültezimler

Çalışmanın ana kaynağı olarak şeriye sicilleri kullanılmıştır. Gündelik hayatın pek çok aşamasından bilgiler barındıran bu sicillerde Ankara gayrimüslimleri hakkında detaylı bilgiler bulmak da mümkündür. Buna göre 17. yüzyıl şeriye sicilleri pek çok konuda olduğu gibi Ankara mukataa eminliği hakkında da ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu asırda şehrin ticari hayatında önemli bir rol oynayan tiftik ipliği ve sof kumaşı hem iç hem de dış ticaretin aranan ürünleri hâline gelmişti. Dolayısıyla iplik ve kumaş ticaretinin gelişimine bağlı olarak şehirde mevcut vergi kalemlerine yenileri eklenmişti. Şehrin ticari hayatının gelişimine katkı sağlayan pek çok ürün vergilendirilmiş ve vergileri toplama işi ihaleler yoluyla mültezimlere bırakılmıştı. Ankara sicillerinde, iltizam sistemi ile vergi toplama işinde rol alan Yahudi mültezimler ve bunlar tarafından işletilen damga, cendere, boyahane, simsariye, kassabiyye ve bad-ı heva mukataalarına ait kayıtlar tespit edilmiştir. 16. yüzyıl belgelerinde “damga ve cendere mukataası” adıyla geçen damga resmi, ticarete konu olan mamul maddelerden alınmaktaydı. Belgelerde sıklıkla rastlanan bu vergi yalnızca sof üretimi ve ticaretini kapsamaktaydı.²⁸

Mühimme defterlerinde yer alan bir kayda göre Ankara'da Cendere, Simsariye ve Boyahane mukataaları Mahmud ile David adlı bir Yahudi tarafından müştereken işletilecekti. Buna göre 27 Zilhicce 984 (17 Mart 1577) tarihinden itibaren Mahmud ve ortağı David isimli Yahudi adı geçen mukataalara üç seneliğine 3.000.000 akçeye iltizam ile emin olmuşlardı.²⁹

Bazı vergi yükümlülere tahsilat aşamasında vergilerini ödememek için çeşitli sebepler ileri sürerek sorun çıkarabiliyorlardı. Mültezimler vergilerini tahsil etmekte sorun yaşadıkları zaman Divân-ı Hümayuna arzda bulunabilmekteydi. Yükümlülerden vergilerini sorunsuz bir şekilde toplayabilmek için ferman çıkarttırabilmekteydi. Mahmud ve David de tahvil süreleri dolmak üzere olduğundan sof işleyenlerden vergilerini toplarken bir sıkıntı yaşamamak için emr-i şerif talebinde bulunmuşlardı. Buna binaen Ankara kadısına hitaben yazılan emr-i şerife göre tahvil süreleri sona eren mültezimler sof tüccarlarından damga resmini alacak ve henüz yeni tahvil almış olan mültezimlerin bu soflara müdahale etmesi engellenecekti. Yine Mahmud ve ortağı David'in arzuhâli doğrultusunda Ankara mukataa müfettişi Mevlânâ Muhyiddîn'e hitaben yazılan hükme göre mültezimlerin bazı kişilerden alacağı olduğundan bahsedilmektedir. Mahmud ve ortağı David'in şikâyetlerinden anlaşıldığına göre bazı ayak amilleri ve erbab-ı tımardan bazı kimseler damga resmi ve iltizam usulüne göre ödemeleri gereken meblağı vermekten kaçınmaktaydı.³⁰

Divan-ı Hümayuna yazılan arzuhâl neticesinde bahsi geçen kişilerden vergilerin tahsil edilmesi için emr-i şerif yazılmıştı. Buna göre dergâh-ı mualla çavuşlarından Mehmed Çavuş görevlendirilmişti. Ankara mukataatı müfettişi Mevlânâ Muhyiddîn'e yazılan emr-i şerifte bu kişiler her nerede olurlar ise bulunacak, mültezimler bu kişilerden alacaklarını tahsil edecek, eğer belirlenen meblağı ödeyemezlerse emlak ve erzaklarından tahsil edilecek ve eğer o da

²⁸ Fahri Dalsar, “400 Yıl Önce Ankara”, *ÜLKÜ: Halkevleri ve Halk Odaları Dergisi*, C.1, S. 10, (1947), 16; Ayrıca bkz. Hülya Taş, “XVII. Yüzyılda Ankara”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara: 2004, 53)

²⁹ “Ankara cenderesi ve tevâbi'i mukâta'asına sene: 984 ramazânının yigirmi altısından üç yıla 30 merre 100.000 akçaya ber-vech-i iltizam ve iştirâk mültezimler olan Mahmûd nâm kimesne ve David nâm Yahûdî gelüp 'hâlâ tahvilimiz tamâm olmağa karîb olup tahvil ü târîhimizde işlenen soflarun olgelen âdet ü kânûn üzre resm-i tamgası bize âyid ü râci' olup tahvilimiz tamâm oldukda zamânımızda işlenen soflar tamgalanup resmi alınmak için emr-i şerif lâzımdur' dimeğin fi'l-hakîka tamga emînlerinin tahvili tamâm oldukda zamânlarında işlenen sof tamgalanup resmi alınmak kânûn-ı kadîm olmağın emr-i şerif sadaka buyurılmak recâsına i'lâm eylemişin.” Bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Mühimme Defterleri*, (A. DVNSMHH.d.) 41/101, 49, Tarih: H 24-08-987 (16 Ekim 1579)

³⁰ “...tahvilimiz içinde ba'zı ayak âmillerinün kıst-ı iltizamlarından ve erbâb-ı tımârün resm-i tamgadan zimmetlerinde küllî bâkileri olup hâliyâ tahvilimiz tamâm olmağla virmekde te'allül idüp iltizamımıza zarar ve mâl-ı mîrîye gadr iderler. Şer'le görölüp müteveccih olanlardan tahsil olunup hâsil olan akçayı şart-ı iltizamımız mücebince dâhil-i hazîne olmasın taleb iderüz.” diyü bildürdiler. Bkz. BOA, A. DVNSMHH.d.41/490, 221. Tarih: H 16-10-987 (6 Aralık 1579)

mümkün değilse kefillerinden tahsil edilecekti. Netice itibarıyla devlet hazinesi her türlü ödemeyi alacaktı. Ürün varsa üründen, ürün yoksa mal ve mülkünden ve o da yoksa kefillerinden alınacak ve bir şekilde mültezime dolayısıyla devlete olan vergi borcu ödenecekti.

Mültezimler bir mukataaya müşterek olarak veya tek başlarına sahip olabilmekteydi. Sicillerde de bunun pek çok örneğini görmek mümkündür. Yukarıdaki belgeye göre bir Müslüman ve bir Yahudi iltizama ortaktır. Hatta bazı mültezimler başlangıçta tek başlarına aldıkları mukataaya sonradan ortak olabilir ya da mukataayı bir başkasına devredebilirlerdi. Buna bir örnek vermek gerekirse Yahudi mültezim Aslan'ın uhdesinde bulunan mukataaları devretmesi gösterilebilir. Yahudi Aslan; Ankara, Çankırı, Tosya, Kastamonu, Sivrihisar ve Kalecik çevresinde işlenip satılan sofların zarar-ı kassabiye³¹ mukataasını 1 Safer 1008'den (23 Ağustos 1599) itibaren üç yıllığına yılda 400.000 akçadan 1.200.000 akçeye iltizama almıştı. Yahudi mültezim Aslan İstanbul'da ikamet etmekteydi. Dolayısıyla mukataaları oradan yönetmek kolay olmuyordu. Bu nedenle mukataaya Yasef veled-i Abraham'ı ortak etmişti. Yasef ise ilk yıl için Çankırı, Sivrihisar, Tosya, Kalecik ve Koçhisar mukataalarının vergi toplama hakkını 100.000 akçeye Bayram adlı başka bir Yahudi'ye devretmişti.³² Ankara, sof üretiminin büyük kısmının (dörtte üçü) yapıldığı yerd. 10 Şevval 1010 (3 Nisan 1602) tarihli sicil kaydına göre ise Yahudi mültezim Aslan'ın ortağı ve vekili Salomon adlı Yahudi Ankara ve civarında satılan sofların 18 aylık vergi gelirinden 593.000 akça almıştı. Sonraki tahviller ise senelik 400.000 akçanın altına düşmemişti.³³ Yahudi mültezimlerle ilgili olan bir başka kayıt 11 Rebiyülahir 1016 (6 Ağustos 1607) tarihlidir. Buna göre biri İstanbullu ikisi Ankaralı üç Yahudi mültezim mukataayı 8.535.710 akçeye 6 yıllığına iltizama almışlardı.³⁴ 19 numaralı Ankara sicilindeki tespitlerden hareketle 17. yüzyıl Yahudi mukataa emirlerinden bahseden Hülya Taş bu dönemde mukataaların sık sık el değiştirmesi ile ilgili önemli tespitler yapmıştır. Taş'a göre Osmanlı Devleti'nin sefer hazırlığında olması ve iltizam şartlarının giderek ağırlaşması mültezimlerin ödemelerini zamanında yapamamalarına sebep olmuştu. Bu da iltizam bedeli olarak en yüksek fiyatı veren kişilerin mukataaya sahip olması anlamına gelmekteydi.³⁵

Faroqi'ye göre 1582 öncesi boyahane ve simsariye vergileri cendere mukataasıyla birlikte hesaplanırdı. Bu durum mukataanın gelişim eğiliminin net bir şekilde tespit edilmesine engel olmuştur. Faroqi, bu eğilimin zaman içindeki durumunu tespit edebilmek için 17. ve 18. yüzyıl kadı sicillerinin incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁶ Şeriye sicillerinde tespit edilen 10 Safer 1019 (4 Mayıs 1610) tarihli bir kayıta damga, cendere ve kassabiyye mukataasına müşterek emin olan iki Yahudi'den bahsedilmektedir. Buna göre İsak ve Şimol adlı iki Yahudi Ankara'nın damga, cendere ve kassabiyye mukataalarına müşterek emin olmuşlardı. Daha sonra Şimol görevden alınmış onun yerine ise sicillerde ismine oldukça sık rastlanan Bazarla isimli Yahudi görevlendirilmişti.³⁷ Yüzyılın başlarından itibaren ismine rastlanan Bazarla ileriki yıllarda da mültezimlik müessesesinde aktif rol alarak belgelerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Ele alınan dönem ve belgeler temelinde Ankara özelinde yalnızca Yahudilerin mültezimlik yaptığı söylenebilir. Ankara'nın ilgili sicil kayıtlarından tespit edilen verilere göre şehirde Ermeni veya Rum mukataa emini tespit edilememiştir. Buna göre 17. yüzyılda Ankara'da mukataa eminliği Müslümanlar dışında yalnızca Yahudilere verilmişti. Şehrin demografik yapısı içerisinde nüfusu en az olan Yahudilerin ticarete olan yatkınlıklarının burada

³¹ “Zarar-ı Kassabiye vergisi, Yeniçerilerin et ihtiyacını karşılamak üzere, ipek sof, sahtiyan gibi büyük ölçüde ticareti yapılan maddelerden %1 oranında alınan bir vergidir. Tabiatıyla bu vergi Ankara'da sadece softan alınmaktadır.” bkz: Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2012), 158.

³² Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara*, 159.

³³ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara*, 160.

³⁴ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara*, 161.

³⁵ Taş, *agt*, 54-55.

³⁶ Suraiya Faroqi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, çev. Neyyir Kalaycıoğlu, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000), 177.

³⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ankara Şeriyye Sicilleri (AŞS), Defter No: 12, Varak: 21, Hüküm, 311. Tarih: H 1021(1612)

da ön plana çıktığı söylenebilir. Ancak devlet adına vergi tahsildarlığı yapan Yahudilerin yalnızca zengin olmalarından dolayı bu görevlerde rol aldıklarını söylemek tam olarak doğru olmayabilir. Elbette ihale yoluyla el değiştiren mukataalar doğal olarak en çok parayı veren kişiye kalmaktaydı. Fakat Hristiyan tüccarların da bu tarihlerde Ankara'da özellikle sof ticaretinde aktif oldukları tespit edilmiştir.³⁸ Yahudilerin ekonomik olarak diğer gayrimüslimlerden daha iyi durumda oldukları akla gelse de gayrimüslim nüfus içinde çoğunlukta olan Ermeni ve Rum nüfusun zengin tüccarlarının bu mukataalarda neden yer almadıkları açık değildir.

Arşiv belgelerinden hareketle Yahudilerin Ankara'da iltizam emniyetlerinin 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başladığı söylenebilir. Hem mühimme defterlerinde yer alan kayıtlarda hem de 17. yüzyıl şeriye sicili kayıtlarında Yahudilerin kendi başlarına veya Müslümanlarla müşterek olarak iltizam emniyeti oldukları görülmektedir. 17. yüzyıl Ankara şeriye sicillerinde tespit edilen kayıtlara göre H 1013 (1605) ve H 1050 (1640) yılları arasında damga, cendere, kassabiye, boyahane, simsariye, bad-ı heva ve kapan mukataalarının genellikle Yahudilere verildiği görülmektedir.

17. yüzyılda Ankara'da kassabiye mukataası ile ilgili olarak sicillerden tespit edilen ve bu mukataanın Yahudiler tarafından iltizam edildiği anlaşılan en erken tarih H Zilkade 1013 (Mart 1605) olarak tespit edilmiştir. Buna göre kayıtlarda Salomon, David ve Bazarla mukataaya müşterek mültezimler olarak yer almışlardır. Yine aynı kişiler H 17 Zilkade 1015 (16 Mart 1607) tarihinde cendere simsariye ve boyahane mukataalarına müşterek mültezim olmuşlardır. Tahvil süreleri ise her iki tarih için başlangıcından itibaren 6 yıl olup hazineye ödeyecekleri miktar 97 yük 85.710 akçeydi. Ancak mültezim oldukları 2 yıl 8 aylık zaman dilimi içerisinde oldukça sıkıntılı bir sürece maruz kalmışlardı ve hazineye ödemekle yükümlü oldukları meblağı ödeyememişlerdi. Dönemin Ankara kadısı Mehmed Sadık ordu-yı hümayuna arz göndererek adı geçen mültezimlerin borçlarını ödeyecek durumları olmadığını ve iltizam için hazineye ödenecek miktarda indirim yapılmasını talep etmişti. Zira bu zaman diliminde eşkıya zulmü sebebiyle vilayet dağılmış, tiftik keçileri kırılmış, kale kuşatma altında kaldığı için de cendereler boş kalmıştı. Neticede Kadı Mehmed Sadık'ın talebi doğrultusunda iki defa olmak üzere toplam 42 yük akçelik indirim yapılmıştı. Altı yılın tamamına değin kalan süre için ödemeleri gereken akçe ise 40 yükten fazlaydı. Yapılan indirim ile altı yıl için ödenecek meblağ 55 yük tiftik ve 55.710 akçeydi. Ancak Ankara kadısı Mehmed Sadık tekrar indirim talebinde bulunmaktaydı. Bu duruma çözüm bulmak için İstanbul'da ikamet eden ve Divan-ı Âliye müracaat eden İsak ve Şimoil adlı iki Yahudi'nin bir önerileri vardı. Buna göre bad-ı heva, kapan, meyve ve dakik mukataaları Turhalı adında bir mültezimin elindeydi. Turhalı bu mukataaları H 1018 Şaban'ının başlangıç (Kasım 1609) tarihinden itibaren altı yıllığına 640.000 akçe ve iki yük ziyadeye anlaşılmış ve üç mukataayı İsak ve Şimoil ile müştereken altışar yılda 64 yük 25.710 akçeye iltizam etmek istemekteydi. İltizamın şartlarına gelince; bayrama kadar kendi mallarından hazineye 100 bin akçe peşin ödenecek ve dört tahvil sonunda kefalet bedeli borçlarına sayılacaktı. Her sene hesap görülüp bir senenin ödemesi bir diğer seneye ertelenmeyecek, mukataalar iki tahvil olmasına rağmen ayrı görülmeyip birinin fazlası diğerine ödenecekti. Eğer başka bir mültezim mukataaya sahip olmak isterse verdikleri peşini geri almadan mukataaya sahip olamayacaktı. Eski mültezimler Salomon, David ve Bazarla'nın zapt ettikleri mallar ise yerinde teftiş edilerek mültezimlerden makbuzları alınacak, tamamına ermeyen tahvil süresinin bedeli olan miktar tahvil sonuna değin azar azar ödenecekti. Mukataalara yeni bir ortak dâhil olursa mukataa ve maaş eskiden olduğu gibi aynı kalacak, eskiden beri kapanda satılan meyve ve un yine kapanda satılacak, buğday ve arpa ise damgalı kile ile satılacaktı. Bu talepler doğrultusunda mültezimlerin şartlarının kabulünü içeren ferman-ı şerif verilmişti.³⁹

³⁸ Canan Çetinkaya, "Ankara'da Gayrimüslim Tüccarlar ve Sof Ticareti (XVII. Yüzyıl), *Ankarad.* (Ankara: 2020), 97-117.

³⁹ BOA, AŞS, 12,93/1331, Tarih: H 1021 (1612)

Daha önce de ifade edildiği gibi belgelerden izlenebildiği kadarıyla Ankara'da Yahudilerin mültezimlikleri 16. yüzyıl sonlarından itibaren başlamış ve 17. yüzyılın ikinci çeyreğinin başlarına dek devam etmişti. Aşağıda verilen tabloda ise yalnızca sicillerde tespit edilen kayıtlara göre Yahudilerin Ankara'da mültezim olarak görev yaptıkları zamanlar ve hangi mukataaları iltizama aldıkları görülmektedir.

Tablo 1⁴⁰: Şeriye sicillerine göre 17. yüzyılda Ankara'da Yahudi mültezimlerin mukataa eminlikleri, isimleri ve görevde oldukları tarihler.⁴¹

Mukataa	Mültezimin Adı	Tarih: Hicri / Miladi
Kassabiye	Salomon, David ve Bazarla	1013 Zilkade gurreşi (Mart 1605)
Cendere / Simsariye / Boyahane	Salomon, David ve Bazarla	17 Zilkade 1015 (16 Mart 1607)
Badıheva / kapan / Meyve / Bâc-ı keyl	Bazarla ve İsak	7 Rebiyülahir 1019 (29 Haziran 1610)
Damga / Cendere / Kassabiye	İsak ve Şimoil	10 Safer 1019 (4 Mayıs 1610)
Damga / Cendere	Bazarla	7 Cemaziyelevvel 1020 (18 Temmuz 1611)
Damga / Cendere / Kassabiye	Bazarla ve İsak	30 Cemaziyelevvel 1021 (29 Temmuz 1612)
Damga / Cendere / Kassabiye	Bazarla ve İsak	26 Muharrem 1022 (18 Mart 1613)
Damga / Cendere	Bazarla ve Salomon	Cemaziyelevvel 1024 (Mayıs 1615)
Simsariye ve Ankara Tevâbi Mukataası	Bazarla	23 Rebiyülevvel 1028 (10 Mart 1619)
Cendere / Simsariye / Bad-ı Heva / Kapan	Bazarla ve Samalta	15 Rebiyülevvel 1029 (19 Şubat 1620)
Cendere / Simsariye / Kassabiye / Bad-ı Heva / Kapan / Koyun	Bazarla ve İsak	23 Şaban 1030 (13 Temmuz 1621)
Cendere / Kassabiye / Kapan	Bazarla	1 Receb 1031 (12 Mayıs 1622)
Damga / Cendere / Kassabiye Kapan / Bad-ı heva ve tevâbi	Bazarla ve İsak	20 Cemaziyelevvel 1033 (10 Mart 1624)
Damga / Cendere / Kassabiye Bad-ı heva / Kapan	Bazarla veled-i Yakob	28 Ramazan 1033 (14 Temmuz 1624)
Damga / Cendere / Kassabiye / Bad-ı heva	İsak veled-i Mayer	7 Muharrem 1035 (9 Ekim 1625)
Damga / Cendere / Simsariye	Bazarla, Salomon ve İsak	3 Cemaziyelevvel 1037 (10 Ocak 1628)
Damga / Cendere / Kassabiye / Bad-ı heva	İsak veled-i Haham	14 Muharrem 1041 (12 Ağustos 1631)
Cendere ve Tevâbi Mukâta'ası	Arslan	1042 (1632)
Damga / Cendere / Bad-ı heva / Kassabiye	Musa ve Yakob	Ramazan 1042 (Mart 1633)
Damga	İsak ve Bazarla	19 Şaban 1044 (7 Şubat 1635)
Cendere / Simsariye / Kassabiye / Bad-ı heva	Haham	Zilkade 1048 (Mart 1639)

⁴⁰ BOA, AŞS, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 30 numaralı defterler.

⁴¹ Tabloda sicil kayıtlarında verilen tarihlere göre sıralama yapılmış olmakla birlikte verilen tarihler Yahudi mültezimlerin mukataaların işletmesine başladıkları tarih değildir. Ancak verilen yıl içinde görev yapmışlardır. Kayıtlarda göreve başlama tarihleri verilmişse aynen yazılmış verilmemişse kaydın tutulduğu tarih esas alınmıştır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere yüzyılın ilk yarısı içinde özellikle sof işçiliğine dayalı mukataa kalemleri Yahudi mültezimlerin elindeydi.

Ankara şeriyeh sicillerinde 17. yüzyılda ismine en çok rastlanan Yahudi mültezim ise Bazarla'dır. Sicillerden tespit edilebildiği kadarıyla Bazarla'nın Ankara'da yaklaşık 30 yıl boyunca kimi zaman tek başına kimi zaman da müşterek olmak kaydıyla mukataa emniyeti yaptığı tespit edilmiştir. İltizam emniyeti olmak için öncelikle mal varlığı olan ve güvenilir kefilleri bulunan kişilerin tercih edildiği düşünüldüğünde Bazarla adlı Yahudi'nin hem zengin hem de güvenilir olduğu anlaşılabilir. Elbette öncelikle iltizam ihalesinde en yüksek meblağı teklif eden kişi kim ise mukataalara da o kişi sahip olmaktadır. Ancak burada söz konusu Bazarla'nın çeyrek asırdan fazla bir süre çeşitli mukataaların emniyeti olarak tercih edildiği görülmektedir. Mukataaların genellikle sık sık el değiştirdiği belgelerden anlaşılmaktadır. Çoğu zaman mültezimler ya tahvil süreleri içinde devlete olan borcunu ödeyemediğinden ya da kanuna aykırı tutumlarından ötürü mukataayı devretmek zorunda kalmaktaydı. Bu durumda Yahudi Bazarla'nın bu kadar uzun süre mukataa emniyeti olmasının tesadüf olmayacağı açıktır. Vergi yükümlülerinin bizzat Bazarla'nın mültezim olmasını talep ettikleri görülmektedir.

Bazarla'nın bu kadar uzun süre mukataa emniyeti yapmasının sebebinin belgelerden tespit etmek mümkündür. Buna göre H 8 Şevval 1020 (14 Aralık 1611) tarihli bir kayıta damga, cendere ve boyahane emniyeti olan Bazarla boyahanede boyacılık yapan zimmi İsfendiyyar ölünce ocakların boş kalmaması için cümle üstatların da kararıyla Şehri veled-i Yasef'i boyacı tayin etmişti. Boyacı Şehri boyahaneyi tasarrufuna alıp miriye olan vergi borçlarını ödedikten sonra da kimse tarafından boyahaneyi tasarrufuna mâni olunmasını demekteydi.⁴² Yine mukataalarla ilgili kayıtlarda Bazarla'nın kanuna aykırı iş yapan esnafları tespit edip yargıya teslim ettiği ve kimseye göz açtırmadığı görülmektedir. Bu durum halkın güveninin temin edilmesinde önemli bir etken olmalıdır.

H 1 Cemaziyelevvel 1020 (12 Temmuz 1611) tarihli bir başka belgede Bazarla, kanuna aykırı şekilde elinde yün sof bulundurduğu gerekçesiyle Hüseyin bin El-Hâc İskender adlı kişiyi mahkemeye çıkarmıştı.⁴³ Zira yün sof işlenmemesine yönelik padişah emri bulunmaktaydı. Ayrıca başka ülkelere sof ipliği götürmek de yasaktı. Çünkü ham ipliğin işlenmeden ülke dışına çıkması ekonomik kayıplara sebep olmaktadır. Bazarla'nın bu konuda da titiz davrandığı ve kanuna aykırı davranışlara fırsat vermediği anlaşılmaktadır.

H 27 Cemaziyelevvel 1024 (24 Haziran 1615) tarihli belgede ise yine Bazarla'nın bu defa Recep adlı bir şahsı kale kapısından dışarı on altı vukıyye sof ipliği çıkardığı ve ipliğin ülke dışına çıkarılacağı düşüncesiyle şikâyetine dayanmaktaydı. Ancak Recep adlı şahıs sorgusunda ipliklerin kendisine ait olmadığını ve Seferihisar'dan Mehmed'in olduğunu ifade etmişti. Yapılan sorgular ve şahitlerin ifadeleri neticesinde Mehmed'in iplikleri Seferihisar'dan Ankara'ya satmaya getirdiği fakat istediği fiyata satamayınca Seferihisar'a geri götürmek istediği anlaşılmıştı.⁴⁴

Damga emniyeti Bazarla'nın mahkemeye çıkardığı diğer kişiler ise boyacı Hızır Bali veled-i Murad, Simkon veled-i Sinan ve Ferihşad veled-i Ohan adlı zimmilerdi. Bazarla bu kişilerin ellerinde üç kıta damgasız sof bulundurmaları sebebiyle kadıya şikâyet etmişti.⁴⁵

Yine H 1020 (1611) tarihli bir kayda göre Bazarla'nın dikkatinden kaçamayan bir başkası da Murtaza bin Erzani adlı kiracıydı. Bu tarihte Bazarla'nın hem damga hem de Bac emniyeti olduğu görülmektedir. Murtaza adlı kiracının bac vergisini ödemediği ve üç yük sabun kaçırdığı tespit edilmişti.⁴⁶ Bazarla'nın yasa dışı hiçbir faaliyete fırsat vermediği görülmektedir.

⁴² BOA. AŞS, 13, 21/346, Tarih: H 1022 (1613)

⁴³ BOA. AŞS, 13, 3/23, Tarih: H 1022 (1613)

⁴⁴ BOA. AŞS, 16, 39/285, Tarih: H 1025 (1616)

⁴⁵ BOA. AŞS, 16, 77/610, Tarih: H 1025 (1616)

⁴⁶ BOA. AŞS, 14, 2/10, Tarih: H 1023 (1614)

Ankara cendere, simsariye, boyahane, kassabiye ve tevâbî mukataalarına emin olan Bazarla ve İsak adlı Yahudilerin Divan-ı Hümayuna sundukları arzuhâllerden biri de tiftik stokçuluğu yapanların engellenmesi ile ilgilidir.⁴⁷

Divan-ı Hümayundan Ankara kadısına hitaben yazılan fermana müşterek mukataa eminleri Bazarla ve İsak'ın şikâyetleri yer almaktadır. Buna göre H 1019 Muharrem (1610 Nisan) ayına tarihli bir belgeye göre Ankara'da bazı madrabazlar⁴⁸ sof işlenen tiftik ipliğini piyasadan değerinin altında toplayıp zamanı geçtikten sonra fahiş fiyata satmaktaydı. Bazı bezirgânlar⁴⁹ ise kendilerine kâfi olandan fazla tiftiği satın alıyor, tiftik fiyatları yükseliyor ve tezgâhlar boş kalıyordu. Bu da iltizamlara ve devlet hazinesine zarar veriyordu. Bazarla ve İsak bu kişilerin uyarılmalarını ve ellerinde fazladan bulunan tiftiğin hazine için geri alınmasını içeren bir emr-i şerif talep etmişlerdi. Onların bu talepleri doğrultusunda Ankara kadısına bir ferman gönderilmişti. Fermana Ankara'da sof tezgâhları bulunan kimselerin ziyade tiftik almamaları konusunda uyarılmaları, madrabazların fazladan tiftik stoku yapmamaları buyurulmaktaydı. Eğer madrabazlar tiftik stoku yaparsa tezgâhların boş kalacağı ve bunun hazineyi zarara uğratacağından dolayı mültezimlerin bu kişilerin ellerindeki fazla tiftiğe hazine adına el koyabilecekleri de ifade edilmişti. Dolayısıyla Yahudi Bazarla ve İsak'ın bu tutumları hem iltizamın hem de hazinenin zarara uğramasını önlemeye yöneliktir. Devlet ise bu mültezimlere kanuna aykırı tutum içerisinde olanlara karşı bir üstünlük sağlamış gerekirse bu kişilerin ellerindeki mallara el koyma yetkisi vermiştir.

Bazarla ve İsak adlı Yahudileri yine H 1019 (M 1610) tarihinde bu defa bad-ı heva, kapan, meyve ve bac-ı keyl mukataalarına müşterek emini olarak görmekteyiz. Anlaşılan o ki bu iki Yahudi mültezim aynı tarihlerde çeşitli mukataaları ellerinde bulundurmakta idi.⁵⁰

Bazarla ve İsak adlı Yahudi mültezimlerin Divan-ı Hümayuna arzuhâllerine konu olan mukataalar bu defa bad-ı heva, kapan, meyve ve bâc-ı keyl olup şikâyetle buldukları kişiler ise büyük tımar sahipleri, çavuşlar, yeniçeriler, sipahiler ve müteferrikalardan oluşan askerî ve üst düzey kişilerden oluşmaktaydı. Bu kişiler arpa ve buğday gibi çeşitli hububatları satıyorlar ancak üzerlerine düşen bâc-ı keyl vergisini ödemiyorlardı. Ayrıca mültezimler kendilerinden bac talep ettiklerinde çeşitli bahaneler bulup sorun çıkarıyorlardı. Mültezimler ise bu kişilerle başa çıkamayınca divana şikâyetle bulunmuşlardı. Vergilerini sorunsuz toplayabilmek için yaptıkları şikâyet neticesinde Divan-ı Hümayundan emr-i şerif verilmişti. Buna göre bahsi

⁴⁷ “Kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm mevlânâ Ankara mukataatı müfti-i zîde fazluhû tevkî-i refî-i hümayûn vâsıl olıcak mâlum olaki Ankara'da vâki cendere ve simsariye ve boyahane ve kassabiye ve tevâbî mukata'atına ber-vech-i iştirak iltizam ile emin olan İsak ve Bazarla nam Yahudiler südde-i sa'âdetime gelüb arzuhâl idüb kasaba-i mezbûrede bâzi matrabaz tâifesi sof işlenen tiftiği cem' idüb zamanı geçdikden sonra mücerred ziyâde bahaya fûruht eylemek için hıfz idüb ve bâzi bezirgân tâifesi dahi kendülerine kifâyet mikdarından ziyâde tiftik cem itmeleriyle tiftik ziyâde bahaya çıkub nice dezgâhlar işlenmeyüb battal kalmakla ihtilâl virüb mâl-ı mîriye külli gadr ve iltizamlarına kesr ü zarar eyledüklerin bildirüb sof işlenmeyüb matrabazlık idenler ve dezgâhları alub kifâyet mikdarından ziyâde tiftik cem idenlerin muhkem tenbîh ve te'kid olunub şöyle ki ba'de'l-keşfiye müfettiş olmayub kendilerinde kifâyet mikdarından ziyâde bi'l-külliye ellerinde bulunan tiftikleri mîri için girift olunmak bâbında emrû's-şerifim ricâ itmeğin dezgâh işleten kimesnelere kifâyet mikdarından ziyâde tiftik aldirmayub ve der-mahzen iden matrabaz tâifesini dahi men' olunmak emr idüb buyurdum ki hükm-i şerifimle vardukda bu babda sâdir olan fermân-ı şerifim mücebince amel idüb dahi kasaba-i mezbûrede vâki' sof dezgâhları olan kimesnelere muhkem tenbîh ve te'kid eylesesiz ki min-bâ'd kendülerine kifâyet mikdarından ziyâde tiftik almayalar ve matrabaz tâifesi dahi tiftik alub der-mahzen itmeyeler ba'de'l-tenbîhe mütenebbih olmayub her biri kendüleri kifâyet mikdarından ziyâde tiftik alub ve matrabaz tâifesi dahi der-mahzen itmek için tiftik cem' itmeleri ile ziyâde bahaya çıkub nice dezgâhlar işlenmeyüb battal kalmağla mîriye külli gadr ü zarar olmak ihtimâli olursa ol makûlelerin kendülere kifâyet mikdarından ziyâde ellerinde bulunan tiftiklerin ve matrabaz tâifesinin dahi der-mahzen eyledikleri mîri için mültezim-i mezbûrâna girift itdirüb min-bâ'd kimesneye dâhil ve ta'arruz itdirmeyesiz...” Bkz. BOA, AŞS, 12,99/1360, Tarih: H 1021 (1612).

⁴⁸ Madrabaz: Mecaz yoluyla hilekâr, ucuz alıp pahalı satan kimse. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Millî Eğitim Basım Evi, (İstanbul: 1993, 379).

⁴⁹ Bezirgân: Zengin tüccar, tâcir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Millî Eğitim Basım Evi, (İstanbul: 1993, 62).

⁵⁰ BOA, AŞS, 12,108/1413, Tarih: H 1021 (1612)

geçen emr-i şerifte bu kişilerin vergilerini vermedikleri doğru ise bunlara engel olunacağı, kanuna aykırı harekette bulunmamaları, kimseye zorluk çıkarmamaları ve mültezimleri zora sokmamaları emredilmekteydi.

Bazarla mültezim olduğu dönemlerde kanuna aykırı iş yapan pek çok kişi ile karşılaşmışsa da anlaşılan o ki kanunsuz tutumlara hiçbir surette izin vermemekteydi. Birinin kanunsuz şekilde kazanç sağlamaya çalıştığını öğrenince eğer kendisi buna mâni olamazsa hemen Divan-ı Hümayuna arzuhâl edip bu kişi veya kişileri ihbar ediyor padişah fermanı talep ediyordu. Bu şikâyetlerinden birinde bazı cendrecilerin ve bazı tüccarların tiftik ipliğini ve damgasız sofları ülke dışına kaçırdıklarını ifade etmişti. Zira sof işlemek için ayrılan ham ipliği ülke dışına çıkarmak yasaktı. Cendereye çekilen sofların da damgasız şekilde satılması yasaktı. Buna rağmen bazı kimselerin yasağa aykırı iş yaptıkları, sof ipliği ülke dışına çıkarıldığından tezgâhların boş kaldığı görülmekteydi. Bazarla'nın arzuhâli neticesinde verilen emr-i şerife göre bu kişilerin yasa dışı ticaret yapmaları ve devlet hazinesine zarar vermeleri engellenecekti.⁵¹

Şimdiye değin ayrıntılı olarak ele aldığımız belgeler Bazarla ve İsak'ın titizliğini ve özellikle Bazarla'nın uzun yıllar mültezim olmasının gerekçelerini açıklar niteliktedir.

Tespitlere göre Bazarla isimli Yahudi'nin mültezimliği hakkındaki ilk sicil kaydı H 1013 (1605) Zilkadesinin başlarına aittir.⁵² Bazarla'nın mukataa eminliği ile ilgili ilk sicil kaydında kassabiye, cendere, simsariye ve boyahane mukataalarını Salomon ve David adlı Yahudilerle müşterek iltizama aldıkları tespit edilmişti. Sicillerde Bazarla'nın mukataa eminliği yaptığına dair ilk kayıt M 1605 (H 1013) tarihli olup tespit edilebilen son kayıt M 1635 (H 1045) tarihine aittir. Buna göre Bazarla'nın 1605 ve 1635 arasında çeşitli tarihlerde ve çeşitli mukataalarda olmak üzere 14 kez mültezim olduğu tespit edilmiştir.

Yahudi mültezim Bazarla'dan sonra en sık adı geçen mültezim İsak adındaki bir Yahudi'dir. Mültezim İsak'ın belgelerde karşımıza çıktığı tarih H 10 Safer 1019 (4 Mayıs 1610) olup bu tarihte Şimoil adlı bir Yahudi ile damga, cendere ve kassabiye mukataalarını beraber iltizam etmekteydi. İsak daha sonra yine damga, cendere ve kassabiye mukataalarında 30 Cemaziyevvel 1021 (29 Temmuz 1612) tarihinde Bazarla ile müşterek emin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan 9 yıl sonrasına ait ve 23 Şaban 1030 (27 Aralık 1621) tarihinde ise yine İsak ve Bazarla cendere, simsariye, kassabiye, bad-ı heva, kapan, koyun mukataalarının ortak mültezimleri olarak kayıtlara geçmişlerdir. Ancak aynı yıl 12 Safer 1031 (6 Ocak 1621) tarihli sicil kaydına göre üç yıl önce 17 Zilkade 1027 (5 Kasım 1618) tarihinde Bazarla, Salomon adlı bir Yahudi ile müşterektir. Buna göre Bazarla Salomon adlı Yahudi ile birlikte 17 Zilkade 1027 (5 Kasım 1618) tarihinden itibaren dokuz yıla 99 yük ve 30 bin 565 akçeye Ankara'nın damga, cendere, kassabiye ve bad-ı heva mukataalarını uhdeslerine almışlardı.⁵³ Ancak sicillerde kaydedilen veriler dikkate alındığında Bazarla ve Salomon'un dokuz yılı tamamlamadan aralarında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle yollarını ayırdıkları görülür. Belgeye göre Salomon'un mültezimliği elinden alınmış ve hazineye olan borçlarını ödemesi talep edilmişti.⁵⁴ İşte adı geçen mukataalara İsak ve Salomon'un yeniden ortak olmaları bu döneme denk gelmektedir. Bazarla ve İsak'ın 1621 yılında sicillere yansıyan bir başka sorunları daha vardı. Bu tarihte cendere, simsariye, zarar-ı kassabiye, bad-ı heva, kapan, meyve ve dakik mukataaları yine Bazarla ve İsak'ın ellerindeydi. Ancak Salton adlı bir Yahudi mukataaların kendi uhdesine verildiğini iddia etmekte ve Bazarla ve İsak'ın işlerini zora sokmaktaydı. Bunun üzerine Ordu-yı Hümayuna gidip şikâyette bulunmuşlardı. Neticede Hazine-i Âmirenin mukataa defterlerine bakılmış ve mukataaların Bazarla ve İsak uhdesine verildiği anlaşılmıştı.⁵⁵

⁵¹ BOA, AŞS, 15, 115/1848, Tarih: H 1024 (1615)

⁵² BOA, AŞS, 12, 21 /311, Tarih: H 1021 (1612)

⁵³ BOA, AŞS, 19, 85/1151, Tarih: H 1027 (1618)

⁵⁴ BOA, AŞS, 19, 85/1152, Tarih: H 1027 (1618)

⁵⁵ BOA, AŞS, 19,102/1329, Tarih: H 1027 (1618)

Bundan 7 yıl sonra ise yine Bazarla ve İsak'ı 3 Cemaziyelevvel 1037 (10 Ocak 1628) tarihinde bu defa Salomon adlı Yahudi de dâhil olmak üzere damga, cendere ve simsariye eminleri olarak görmekteyiz. Bazarla ve İsak adlı Yahudilerin birlikte mukataa emini oldukları ve belgelerde tespit edilen son tarih 19 Şaban 1044 (7 Şubat 1635) olup aradan 7 yıl geçtiği ve bu kez de damga mukataasında müşterek emin oldukları tespit edilmiştir.

Bazarla ve İsak zaman zaman tek başlarına mültezim olmuşlarsa da Temmuz 1612'den itibaren çeşitli dönemlerde ve çeşitli mukataalarda müşterek emin oldukları görülmektedir. Bahsi geçen Yahudilerin Ankara damga, cendere, zarar-ı kassabiye, kapan ve bad-ı heva mukataalarına mültezim olmalarıyla ilgili 20 Cemaziyelevvel 1033 (10 Mart 1624) tarihli sicil kaydında kendilerine verilen temessük⁵⁶ sureti yer almaktadır.⁵⁷ Ancak tablo incelendiğinde 1624'ün Temmuz ayında Bazarla'nın tek başına kayıtlara geçtiği görülmektedir. Bu birkaç ay zarfında İsak'ın mukataadaki haklarını devretmiş olması muhtemel olmakla birlikte eğer devretmemişse belgede isminin neden zikredilmediği açık değildir.

Bazarla'nın İsak dışında müşterek olarak mukataa emini olduğu başka kişiler de kayıtlara geçmişti. Bunlar ise Salomon, David, Samalta adlı Yahudi mültezimlerdi. Bazarla mukataa emini olduğu zaman zarfında herkesin sevgi ve saygısını kazanmayı başarmıştı. Müslim veya gayrimüslimler arasında güvenilen bir mültezimdi. Bununla ilgili belgelere yansıyan bir kayıt oldukça dikkat çekicidir.

“Budur ki medîne-i Ankara'da vâkî tamga ve cendere ve zarar-ı kassabiye ve bad-ı heva mukâta'âtına berât-ı pâdişâhî ile ber-vechi iştirak mültezim ve emîn olan İsak veled-i Mayer nâm Yahudi tarafından mukâta'ât-ı mezbûreyi zabt ve tasarrufa müvekkil idüğü bimâ hüve nehci's-sübût şer'an sâbit olan Matsiye veled-i Cerasi nâm Yahudi ile mültezim Markiz ... İsak'ın mukâta'ât-ı mezbûreden şeriki olan Salomon veled-i Yasef nâm Yahudi meclîs-i şer'î hafîr-i vâcibü't-tevkîrde mukâta'ât-ı mezkûreye bundan mukaddem mültezim ziyed olan işbu hâfız-ı hâze'l-kitâb Bazarla nâm Yahudi mahzârında bi't-tav'i' takrîr-i kelâm ve îtirâf edüb sene-i hamse ve selâsin ve elf muharremü'l- haramı guresinde medîne-i mezbûreye gelüb mukâta'ât-ı mezkûreyi zabt ve tasarrufa mübâşeret eylemediğinden medîne-i mezbûrenin a'yân ve eşraf ve sâir erbâb-ı hirefi meclis-i şer'î şerîfe gelüb emîn-i mezbûr Bazarla'nın huy-ı hisâl ve mukâbelesinde cümlemiz rızâ ve şükran üzereyüz mezkûr Bazarla'nın mukâta'ât-ı mezbûreye emin olduğunu mîriye ve bizim cümlemizin nakîdir? dedüklerinde fi'l-hakîka mezkûr Bazarla mukâta'ât-ı mezbûrenin ehl-i vukûfu mu'temedün-aleyh ve mevsûke Yahudi olub mukâta'ât-ı mezbûre erbabıyla ve sâir nasla hüsn-ü muâmele üzere olmağın nâk'î idüğü mukarrer olmağın mukâta'ât-ı mezbûrenin nisfi mezbûr Bazarla tasarrufunda ve nisf-ı âheri ikimizin zabt ü tasarrufunda olmak üzere rızâmız ile mezbûr Bazarlayı iltizamımıza idhal ve şerik eyledik...”⁵⁸

24 Safer 1035 (25 Kasım 1625) tarihli belgeye göre İsak veled-i Mayer ve Salomon veled-i Yasef Ankara'nın damga, cendere, zarar-ı kassabiye ve bad-ı heva mukataalarına müşterek emindilerdi. İsak ve Salomon mukataanın zapt ve tasarrufuna müvekkilleri olan Matsiye veled-i Cerasi adlı Yahudi ile birlikte kadiya müracaat etmişlerdi. Şahısların kadiya müracaatları Bazarla'nın mukataalara ortak edilmesi talebine yönelikti. Zira Bazarla 1035 Muharrem ayı başlarında Ankara'ya gelmiş ama mukataayı tasarrufuna alma konusunda bir girişimde bulunmamıştı. Buna binaen şehrin ileri gelenleri ve bazı meslek sahipleri kadının huzuruna çıkarak Bazarla'nın iyi huylu ve güvenilir biri olduğunu, her birinin kendisinden razı olduklarını ifade etmişler ve Bazarla'nın yeniden mukataa emini olmasını talep etmişlerdi. Bazarla, adı geçen mukataaların hem hepsine vâkıftı hem de şehrin soyluları ile meslek sahiplerinin güvenini ve takdirini kazanmıştı. Bu sebeple mültezimlerin ve sair insanların da onaylarıyla Bazarla'nın

⁵⁶ “Arapçada ‘tutunmak, sarılmak, yapışmak’ manasına gelen temessük diplomatik dilinde borç verilmesi, borcun ödenmesi, bir şeyin teslim edilmesi veya teslim alınması gibi durumlarda karşı tarafa verilen belgeyi ifade eder.” Bakınız; Mübahat Kütükoğlu, “Temessük”, *DİA*, İstanbul 2011, s. 413-414.

⁵⁷ BOA, AŞS, 21, 54/607, Tarih: H 1029 (1620)

⁵⁸ BOA, AŞS, 22, 10/73, Tarih: H 1030 (1621)

mukataanın yarısına emin olmasına karar verilmişti. Mukataanın diğer yarısını da yine İsak ve Salomon idare edecekti. Buna göre damga, cendere, kassabiye, kapan ve bad-ı heva mukataalarının yarısı İsak ve Salomon sorumluluğunda iken diğer yarısının Bazarla'nın hâkimiyetinde olması kararlaştırılmıştı.

Sonuç

Ankara'da 16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren mültezim olarak kayıtlara geçmeye başlayan Yahudilerin 17. yüzyılın ikinci çeyreğine değin iltizam emini olarak aktif oldukları anlaşılmaktadır. Arşiv belgeleri ve mevcut çalışmaların yol göstericiliği neticesinde Ankara'da diğer gayrimüslimlere kıyasla en az nüfusa sahip⁵⁹ olan Yahudilerin yaklaşık yarım yüz yıl boyunca iltizamlarda söz sahibi oldukları görülmektedir. Yahudilerin iltizam sistemine dâhil olmakla Osmanlı Devleti'nin vergi tahsildarlığında önemli bir rol aldıkları anlaşılmaktadır.

Ankara Yahudileri 17. yüzyılda Osmanlı iltizam sistemi içinde yer alan önemli mukataa kalemlerini uhdelerine almışlardır. Yahudilerin, şehrin çeşitli vergi kalemlerinde mukataa emini olarak görülmelerinin başlangıcı 16. yüzyılın son çeyreğine tekabül etmektedir. Mevcut çalışmalar ve özellikle şeriye sicillerinden elde edilen bilgilere göre 17. yüzyılın ilk yarısında iltizam sisteminin hemen hepsinde Yahudilerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Şehrin demografik yapısı içerisinde en az nüfusa sahip olmakla birlikte mukataalarda Müslümanlar dışında yalnızca Yahudilerin görülmesi Yahudilerin Ermeni ve Rum tebaadan daha zengin veya daha güvenilir olduklarını düşündürebilir. Öncelikle iltizam sistemine dâhil olabilmek için önemli bir mal varlığına sahip olmak kadar halk arasında bilinen kefillere sahip olmak da gerekmektedir. Bu da Yahudilerin gerek mal varlığı açısından gerekse kefil durumları açısından diğer gayrimüslimlerin önüne geçtiğini düşündürebilir. Ayrıca özellikle Bazarla adlı Yahudi'nin yüzyılın başından yaklaşık ortalarına kadar çeşitli dönemlerde ve çeşitli mukataalarda emin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum şahsın güvenilir ve titiz bir kişiliğe sahip olup devlet hazinesine katkı sağladığı, vergileri zamanında topladığı, borçlarını ödediği, vergi yükümlülerini sıkı sıkıya takip ettiğini, kanuna ve kurallara riayet ettiğini göstermektedir. Sonuç olarak Ankara'nın ve Osmanlı'nın vergi tahsildarlığında yaklaşık yarım yüz yıl boyunca Yahudilerin aktif olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda şehrin ticari olarak zirvede olduğu bir zamanda hazine adına vergi tahsildarlığı görevinin Yahudiler tarafından yürütülmesi devlet tebaa ilişkileri açısından önemli olmakla birlikte bu dönemde Yahudilerin diğer gayrimüslimlere göre öne çıktığı da söylenebilir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Devlet Arşivleri Başkanlığı Ankara (BOA)

a) Ankara Şer'îye Sicilleri (AŞS)

AŞS: 12, Tarih: H 1021 (1612)

AŞS: 13, Tarih: H 1022 (1613)

AŞS: 14, Tarih: H 1023 (1614)

AŞS: 15, Tarih: H 1024 (1615)

AŞS: 16, Tarih: H 1025 (1616)

AŞS: 17, Tarih: H 1026 (1617)

⁵⁹ Canan Çetinkaya, "17. Yüzyılda Ankara'nın Gayrimüslim Nüfusuna Yönelik Bir Araştırma", *İKSAD (Nüfus Çalışmaları 1)*, ed: Nihat Karaer, Ankara 2021, ss.41-101.

AŞS: 18, Tarih: H 1027 (1618)

AŞS: 19, Tarih: H 1028 (1619)

AŞS: 21, Tarih: H 1030 (1621)

AŞS: 22, Tarih: H 1031 (1622)

AŞS: 23, Tarih: H 1032 (1623)

AŞS: 24, Tarih: H 1033 (1624)

AŞS: 25, Tarih: H 1034 (1625)

AŞS: 30, Tarih: H 1039 (1630)

b) Mühimme Defterleri

A. DVNSMHM.d. 41/490, s. 221. H 16-10-987 (6 Aralık 1579)

A. DVNSMHM.d. 41/101, s. 49. H 24-08-987 (16 Ekim 1579)

c) Ali Emiri Tasnifi

AE. SOSM.II. 1 – 24, H-08-07-1031. (19 Mayıs 1622)

AE.SMRD.IV, H-15-06-1035. (4 Mart 1626)

d) İbnül Emin Tasnifi

İE.,ML.,1 – 60, H-20-09-974. (31 Mart 1567)

e) Araştırma ve İnceleme Eserleri

Akdağ, Mustafa. *Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi 1243-1453*, C 1, Ankara: Tekin Yay., 1979.

Çetinkaya, Canan. “17. Yüzyılda Ankara'nın Gayrimüslim Nüfusuna Yönelik Bir Araştırma”, *İKSAD (Nüfus Çalışmaları 1)*, 41-101, Ankara: İKSAD, 2021.

Çetinkaya, Canan. “Ankara'da Gayrimüslim Tüccarlar ve Sof Ticareti (XVII. Yüzyıl), *Ankarad*, 97-117, Ankara:2020.

Dalsar, Fahri. “400 Yıl Önce Ankara”, *ÜLKÜ: Halkevleri ve Halk Odaları Dergisi*, C.1, S. 10, 1947.

Deniz Karaman, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ankara Sancağındaki Mâlikâne-Mukataalara Dair Bazı Bilgiler”, *BİLİG*, 139-176, S. 29, Ankara: 2004.

Ergenç, Özer. *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2012.

Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2000.

Faroqhi, Suraiya. *Türkiye Tarihi 1603-1839- Geç Osmanlı İmparatorluğu*, çev: Fethi Aytuna, İstanbul: Kitap Yay., 2016.

Galanti, Avram. *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul: Tan Matbaası, 1947.

Genç, Mehmet. “İltizam”, *DİA*, C. 22, İstanbul: 2000.

Genç, Mehmet. “Mukataa”, *DİA*, C. 31, İstanbul: 2006.

Genç, Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötügen Yay., 2014.

Groepler, Eva. *İslâm ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*, çev. Süheyla Kaya, İstanbul: Belge Yay., 1999.

- İnalcık, Halil. *Doğu Batı Makaleler II*, Ankara: Doğubatu Yay., 2008.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2009.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2003.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. I, İstanbul: Eren Yay., 2004.
- İpek, Nurdan. *Selânik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2011.
- Karademir, Zafer. "Osmanlı İltizam Sözleşmelerine Yansıyan Yönleriyle Yahudi Girişimciler (1560-1630)", *Osmanlı Araştırmaları*, 73-116, L-2017.
- Karagöz, Senem. *15. ve 16. Yüzyıllarda Balkanlarda İskân Bulgaristan Örneği*, Lyon: Livre de Lyon, 2021.
- Kütükoğlu, Mübahat. "Temessük", *DİA*, 413-414, İstanbul: 2011.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Cedit Neşriyat, 2008.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul: 1993.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul: 1993.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2007.
- Rozen, Minna. "Osmanlı Yahudileri", *Türkiye Tarihi-Geç Osmanlı İmparatorluğu, 1603-1839-*, çev. Fethi Aytuna, C. 3, Kitap Yay., 2016.
- Şensoy, Fatma. "Mukataalarda Muhasebe Kayıtları ve XVII. Yüzyıl Başında Bursa Mukataası Örneği", *III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı Bildirisi*, İstanbul: 2013.
- Taş, Hülya. *XVII. Yüzyılda Ankara*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara: 2004.

Summary

Ankara was one of the prominent cities among the Ottoman cities of the 17th century with its trade routes and commercial characteristics. Ankara, which was the subject of Ottoman urban history studies, had a significant non-Muslim population in the 17th century. In addition to the Muslim population, the non-Muslim population also had important contributions to the commercial development of the city. In this sense, it was observed that Jews who were very active in economic life, although they were in the minority among the non-Muslim inhabitants of the city during this period, stood out as tax collectors. It is understood that the collection of various taxes was carried out by the Jews of Ankara in an important time period of the century. Considering the role of the Jews in tax collection through tax farming, it can be said that they are respectable and high-income people. At the same time, it is important that these individuals are reliable in terms of collecting taxes on time and making payments regularly. As a result of the researches, it was determined that between 1600 and 1640, Ankara's important tax items were usually given to Jews. It is notable that Jews with the least population among the non-Muslim population of the century took an active role in such an important task. In this sense, Jews played important roles within the Ottoman Empire in the city of Ankara.

Since the institution of tax-farmer(mültezimlik) was mostly in the hands of military groups and courtiers at first, this situation led to the emergence of rich and status-bearing people. As a result of the application of the tax farming in wider areas since the 17th century, it has become possible for a different group to have tax farming through tenders. Jews had a seat in the new system that emerged as a new source of income among various groups of society. We can see this clearly especially in 17th century Ankara. The Jews, who are known to have performed many different professions in terms of trade, have also managed to get ahead in the field of tax-farming. In this sense, it is known that the custom *mukataas* in the important cities of the Ottoman Empire were also in the hands of Jewish tax-farmers. This, of course, means that Ottoman Jews were very active in commercial terms as well as in daily lives and were able to participate in all kinds of commercial activities.

When the detected records in the Sharia registers, which constitute the main source of the study, are examined, the socio-economic aspect of the city is clearly seen. In these books there are various records about all Ottoman subjects, Muslim and non-Muslim. The Jews of Ankara were also reflected in the records, especially in terms of their commercial activities. In the 17th century, it was the mohair yarn that became the most popular among Ankara's commercial products. In the process of obtaining this yarn, the process of turning the hair into yarn and fabric from the rearing of the Mohair Goats has contributed to the international trade of the state while taking its place among the basic livelihoods of the people of Ankara. On the other hand, the share of Jewish tax-farmers in the Ottoman Empire's adventure towards the production of mohair yarn, which turned into an important tax item, and the sales of products in and out of the country was also important. Therefore, the taxpayers and tax collectors of such revenue-generating and internationally traded products had to be honest and fair. It is understood from the documents that the Jewish tax-farmers in Ankara did this job properly. Otherwise, what can explain the fact that Jews were preferred as tax-farmers for almost half of the century?

Interestingly, during the period under consideration, it was determined that only Jews among non-Muslims were tax-farmers. However, it is the Jews who have the least population among the non-Muslim population of the city. No documents have been identified as evidence that the Armenians with the highest population acted as tax-farmer. Therefore, this may be related to other reasons besides the fact that Jews are good merchants. Although no definitive judgment can be reached from these short-term and limited sources, it can be considered that the Ottoman Empire treated Jewish citizens with privilege. It is understood that taxpayers also played a role in the tax-farmer status of the Jews. As a matter of fact, it has been seen that a Jew named Bazarla served as a tax-farmer for long periods, sometimes alone and sometimes jointly. So much so that in some periods, the people demanded that Bazarla be the tax collector.

As a result, what this study tries to tell us is that the non-Muslim subjects in the Ottoman Empire were free in many senses. In particular, the Jews who are the subject of this study are indirectly involved in the economic activities of Ankara and therefore the Ottoman Empire.